

IBBT Digital Society
Een onderzoeksvoorstel voor Digipolis – Gent
E-Inclusie studie voor steden

MIDIS: MEETINSTRUMENT VOOR DIGITALE INCLUSIE IN STEDEN

D.2.1 DIGITALE UITSLUITING: CIJFERS & FEITEN

CÉDRIC COURTOIS, MICT UGENT

Promotoren: Prof. Dr. Leo Van Audenhove en Dr. Pieter Verdegem

IBBT – Digital Society
IBBT-SMIT, Vrije Universiteit Brussel,
IBBT-MICT, Universiteit Gent
in samenwerking met Indigov, Leuven

Vrije Universiteit Brussel

Inleiding

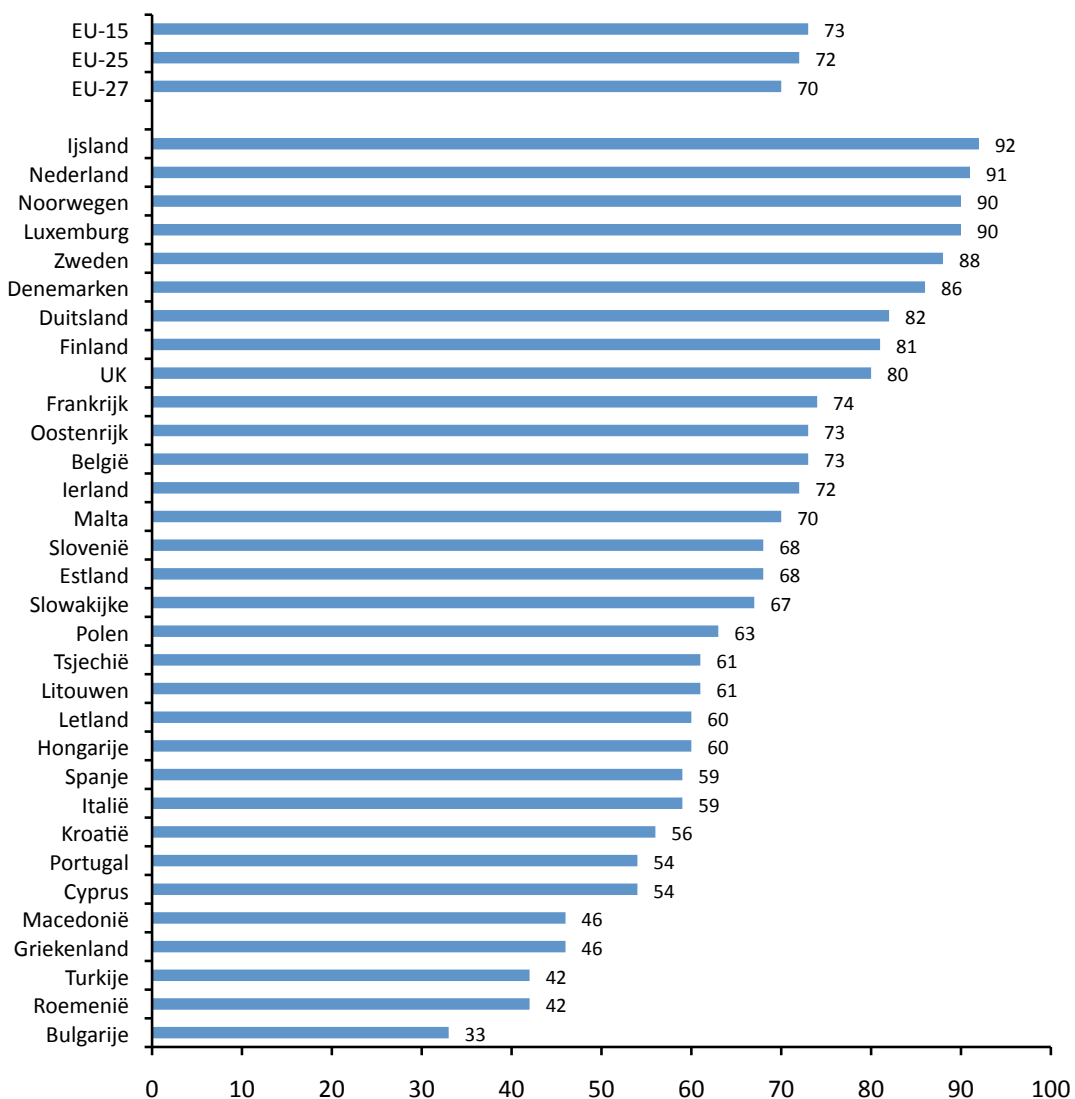
Dit rapport maakt deel uit van het IBBT Digital Society onderzoeksproject MIDIS dat focust op het meten van digitale inclusie in een stedelijke context. Het werd gerealiseerd door een samenwerking tussen IBBT-SMIT (Studies on Media, Information & Telecommunicaton) verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel, IBBT-MICT (Onderzoeksgroep voor Media & ICT) verbonden aan de Universiteit van Gent, Indigov en Digipolis Gent.

MIDIS omvat vier onderzoeksluiken: 1) een theoretische herziening van de factoren die digitale uit- en insluiting bepalen; 2) een case study van het beleid rond digitale inclusie in Stad Gent; 3) de ontwikkeling en validering van een meetinstrument voor digitale inclusie in steden; en 4) de formulering van beleidsaanbevelingen ter verbetering van de aanpak voor digitale inclusie in Stad Gent.

Dit rapport maakt deel uit van het tweede onderzoeksluik en bevat een beknopte weergave van de cijfers en concrete data die momenteel op Europees, Nationaal en regionaal niveau beschikbaar zijn omtrent het niveau van digitale uit- of insluiting. Het werd opgemaakt door Cédric Courtois, onderzoeker bij MICT en verbonden aan de Universiteit van Gent.

1. Internationaal, Europees perspectief

Het onderstaande cijfermateriaal plaatst België binnen een Europees perspectief. Uit de meest recente Eurostat gegevens blijkt dat in 2010 de penetratie van breedband in de Belgische huishoudens 73% bedroeg. Hiermee positioneert het zich in de Europese middenmoot (Afbeelding 1). De koplopers qua toegang zijn voornamelijk de Scandinavische landen en onze onmiddellijke buurlanden Nederland en Duitsland.

Afbeelding 1: Aantal breedband verbindingen per land (Bron: Eurostat)

Wanneer we vervolgens deze penetratiecijfers longitudinaal analyseren, zien we voor België een stijging van 23 procentpunten over een periode van vijf jaar (Tabel 1). Hiermee houden we relatief gelijke tred met de gemiddelde Europese groei. Anderzijds blijft er een immense kloof met buurlanden Luxemburg en Nederland, die in dezelfde periode een penetratie van 90% wisten te realiseren. Anderzijds is de inhaalbeweging van buurland Frankrijk is opmerkelijk. In de afgelopen vijf jaren wist men een groei te realiseren van 33 procentpunten. We kunnen met andere woorden besluiten dat in vergelijking met de buurlanden het penetratieniveau met de koplopers eerder laag ligt en dat er bovendien snellere groeiers zijn. Er is met andere woorden nog steeds werk aan de winkel wat betreft de digitale kloof van de eerste graad, die zich concentreert op de mogelijkheid tot toegang.

Tabel 1: Longitudinale evolutie breedbandconnecties huishoudens in Europa, België en buurlanden (Bron: Eurostat)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU-27	-	-	41	48	49	54	60	65	70
EU-25	-	-	43	48	51	56	62	67	72
EU-15	39	43	46	53	54	59	64	68	73
België	-	-	-	50	54	60	64	67	73
Duitsland	46	54	60	62	67	71	75	79	82
Frankrijk	23	31	34	-	41	49	62	63	74
Luxemburg	40	45	59	65	70	75	80	87	90
Nederland	58	61	65	78	80	83	86	90	91

Hoewel de digitale kloofproblematiek aanvankelijk werd gezien als een probleem van toegang, is de aandacht recent geëvolueerd richting vaardigheden (Tabel 2). Hoewel fysieke toegang een voorwaarde blijft, wordt er steeds meer variatie waargenomen in de graad van vaardigheden die aan de basis liggen van een divers en efficiënt gebruik. Om dit in kaart te brengen maakt Eurostat gebruik van zelf-rapportering van zes vaardigheden op drie niveaus, namelijk (1) gebruik van zoekmachine, (2) e-mail verzenden met bijlage, (3) berichten posten in een chat room, nieuwsgroep of online discussieforum, (4) het internet gebruiken om te telefoneren, (5) peer-to-peer bestanden te delen (films, muziek, etc.) en (6) een webpagina creëren. Wanneer men aangeeft een tot twee van deze activiteiten te hebben uitgevoerd wordt men gezien als een indicatie van een laag vaardigheidsniveau, drie tot vier activiteiten wordt beschouwd als een indicatie van

een gemiddeld (medium) vaardigheidsniveau, terwijl vijf tot zes vaardigheden wijst op een hoog vaardigheidsniveau.

Dit type meting moet evenwel met de nodige voorzichtigheid benaderd worden. Zo is zelfrapportering gevoelig voor zowel over- als onderschatting, afhankelijk van het type persoon dat de antwoorden geeft. Bovendien kan men zich vragen stellen bij de geldigheid van de gebruikte indicatoren om effectief ook internetvaardigheid te meten. Niettemin wijzen de cijfers in de onderstaande tabel uit dat in 2006 40% van de populatie een laag vaardigheidsniveau demonstreerde. Op dat moment haalde 37% echter niet het laagste onderscheiden niveau. In 2010 is deze proportie in de populatie afgenomen met 14 procentpunt. We merken dus een graduele verschuiving van een beperkte geletterdheid naar een zekere vorm van geletterdheid, hoewel nog steeds 39% zich op het eerste niveau bevindt. Een vergelijking met de buurlanden leert dat op Duitsland na er een consistent hoger vaardigheidsniveau gerapporteerd wordt. Bovendien blijkt dat Frankrijk, een nakomer in termen van toegang, van bij de eerste meting beter scoort dan België wat vaardigheden betreft. Opnieuw kunnen we besluiten dat er voor België schijnbaar heel wat verbetering mogelijk is.

Tabel 2: Vaardighedenniveaus in Europa, België en buurlanden (Bron: Eurostat)

	2005			2006			2007			2010		
	L	M	H	L	M	H	L	M	H	L	M	H
EU-27	31	17	5	30	19	6	29	23	8	32	30	10
EU-25	31	17	5	31	20	6	30	23	8	32	30	10
EU-15	34	18	5	33	20	6	31	24	8	33	31	10
België	-	-	-	39	19	5	40	23	5	39	30	8
Duitsland	41	20	4	41	25	5	41	27	6	41	33	8
Frankrijk	-	-	-	-	-	-	26	27	12	31	32	18
Luxemburg	34	28	9	31	31	10	28	37	14	37	40	11
Nederland	49	25	6	44	29	9	39	33	12	48	36	6

2. Nationaal en regionaal perspectief

Vervolgens bekijken we de nationale en regionale penetratiecijfers meer in de diepte. Zoals reeds vermeld bedroeg de adoptie van breedband bij huishoudens 73%

in 2010. Een analyse naar gezinssamenstelling, op basis van data van de Federale Overheidsdienst Economie (

Tabel 3), duidt aan dat dit opvallend meer is voor gezinnen bestaande uit meerdere volwassenen, en al zeker wanneer er kinderen aanwezig zijn. In het geval van alleenstaanden, kinderloze paren en eenoudergezinnen liggen deze percentages een stuk lager. Verder merken we dat in middelmatig tot dichtbevolkte gebieden het aantal connecties relatief hoger ligt dan in dunbevolkte gebieden, hetgeen relevant is voor het specifieke onderzoeksproject dat zich toespitst op verstedelijkt gebied. Verder valt op dat Vlaanderen substantieel hogere penetratiecijfers kent dan de andere gewesten. Bovendien blijkt dat de penetratiecijfers in Vlaanderen gestaag toenemen met maar liefst 8 procentpunten sinds 2008.

Tabel 3: Breedbandverbindingen huishoudens in België in 2008-2010, uitgesplitst per gewest (Bron: FOD Economie)

	België			Brussel			Vlaanderen			Wallonië		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Alle huishoudens	64	67	73	60	61	69	69	73	77	56	61	66
Gezinssamenstelling												
één volwassene zonder kinderen	43	44	51	48	51	59	47	48	55	35	36	43
één volwassene met kinderen	63	67	76	-	-	-	-	-	-	57	-	-
twee volwassenen zonder kinderen	58	65	70	65	-	-	61	68	73	51	60	62
twee volwassenen met kinderen	82	86	90	71	-	-	89	92	96	73	80	84
drie of meer volwassenen zonder kinderen	86	89	92	-	-	-	89	93	93	80	84	90
drie of meer volwassenen met kinderen	87	89	95	-	-	-	93	96	95	83	-	-
huishoudens zonder kinderen	57	61	67	57	58	67	62	66	71	50	54	59
huishoudens met kinderen	80	84	89	70	70	72	88	91	95	72	76	84
Bevolkingsdichtheid van de woonplaats												
in dichtbevolkt gebied	63	65	72	60	61	69	69	72	77	54	57	64
in middelmatig bevolkt gebied	65	71	75	-	-	-	69	74	78	58	65	70
in dunbevolkt gebied	58	60	64	-	-	-	-	-	-	57	60	64

Verder vinden we cijfers rond de redenen tot non-adoptie. Hieruit blijkt dat naast een gebrek aan interesse, ook kostenfactoren hierin een belangrijke rol spelen,

voornamelijk bij gezinnen met kinderen. Een derde belangrijke factor is de eigen inschatting te beperkte digitale vaardigheden te bezitten (Tabel 5).

Tabel 5: Redenen voor non-adoptie in België (Bron: FOD Economie)

	Totaal	Gezins-samenstelling		Bevolkings-dichtheid woonplaats		
		Zonder kinderen	Met kinderen	dicht	midden	dun
Elders toegang	12	12	13	12	11	-
Wil geen internet	5	4	8	5	5	-
<i>Internet niet nodig</i>	43	46	24	41	45	-
<i>Uitrustingskosten te hoog</i>	30	28	46	34	22	-
<i>Verbindingskosten te hoog</i>	25	22	45	29	19	-
<i>Vaardigheid ontbreekt</i>	28	29	21	28	29	-
Om privacy of veiligheid	6	6	6	7	5	-
Lichamelijke handicap	2	2	0	2	2	-
Geen internet beschikbaar in de buurt waar het huishouden woont	0	0	0	0	0	-
Om andere redenen	6	6	8	6	7	-

Verder vinden we relevante data verzameld door de Studiedienst van de Vlaamse Overheid (SVR). Een reeds gedateerde, doch interessante studie rond de digitale kloof in Vlaanderen in 2007 wijst uit dat een verminderd internetgebruik verklaard wordt door een lagere scholingsgraad, ouderdom, verminderd sociaal kapitaal maar ook socio-economische variabelen zoals een lager gezinsinkomen (Moreas, 2007). Een meer recente studie, eveneens op basis van SVR data, gaat echter dieper in op de problematiek van digitale mediageletterdheid in Vlaanderen (Paulussen, Courtois, Vanwysberghe, & Verdegem, 2011). In dit onderzoek werden profielen gedistilleerd op basis van een diverse reeks van twaalf vaardigheidsindicatoren. Hieruit volgden drie profielen: (a) gevorderde gebruikers (59%) met een substantieel probleemoplossend vermogen, (b) vaardige gebruikers (30%) die in staat blijken een relatief divers gebruik te maken van technologieën beperkte gebruikers (11%) die zelfs problemen ondervinden met wat kan gezien worden als basiscompetenties. Wederom blijken socio-economische variabelen zoals geslacht, leeftijd, opleiding en

inkomen belangrijke verklarende factoren voor lidmaatschap tot deze profielen. Dit maakt dergelijke variabelen tot relatief goede voorspellers van een verminderde e-inclusie.

3. De Gentse case

Ondanks de beschikbaarheid van beschouwend cijfermateriaal voor het internationale, nationale en regionale niveau, is het onduidelijk hoe de problematiek zich manifesteert in een stedelijke omgeving zoals Gent. Dit benadrukt de nood aan het verzamelen van dergelijk cijfermateriaal. Toch kunnen we een summiere, doch helaas oppervlakkige inschatting maken op basis van het eerder besproken cijfermateriaal en, niet onbelangrijk, op basis van de beschikbare data omtrent belangrijke voorspellers zoals socio-demografische en socio-economische variabelen.

Uit de eerdere bespreking bleek dat in dichtbevolkte gebieden de penetratiegraad van breedband doorgaans iets hoger ligt. We hebben echter geen zicht op het niveau van digitale vaardigheden dat hier mee samenhangt. Bovendien moeten we erkennen dat de armoedeproblematiek in stedelijke gebieden hoger ligt dan daarbuiten. In een licht gedateerde studie werden in het Gentse 38 buurten gemarkeerd als gekenmerkt door moeilijkheden¹ (+/- 77.000 mensen), terwijl in het Brussels Hoofdstedelijk gewest er 295 werden aangeduid (+/- 503.550) (Vandermotten, et al., 2006). Het dat moment bedroegen de bevolkingsaantallen voor Gent en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest respectievelijk 234.867 en 1.018.804 mensen. Dit houdt in dat 49% van de bevolking in Brussel en 33% van de Gentse bevolking in een moeilijke buurt woonde. Volgens cijfers van de FOD economie er in 2010 er 23% individuen in het Brussels Hoofdstedelijk gewest de afgelopen 3 maanden geen internet gebruikte, terwijl dat in Vlaanderen 20% bedroeg. Dit betekent dat de ratio proportie bevolking in moeilijker buurt op breedbandadoptie 2,14 bedraagt. Wanneer we dit doortrekken voor Gent, dan zou dat impliceren dat 15% van de Gentse bevolking geen internet gebruikte de

¹ Indicatoren: inkomen, gezondheid, werklozen, onderwijs, staat woning, centrale verwarming, eigenaar woning, burgerlijke status, migranten

afgelopen 3 maanden. Nu houdt deze heel ruwe schatting enkel rekening met armoede indicatoren als wegingsfactor, terwijl dit geen absoluut gegeven is. Zo is leeftijd eveneens een belangrijke factor. Helaas is er geen cijfermateriaal beschikbaar met betrekking tot het gebruik van internet en leeftijd in het Brussels Hoofdstedelijk gewest. Concreet is de 15% dus een onderschatting, en ligt het werkelijke cijfer dus tussen de geschatte 15% en de 20% gerapporteerd op Vlaams niveau. Dit vermoeden wordt versterkt door het lagere gebruik in minder dicht bevolkte gebieden. Een verdere kanttekening is dat we geen uitspraken kunnen doen over de kwaliteit van het internetgebruik, en bijgevolg de problematiek van de digitale kloof van de 2de graad.

Bibliografie

Moreas, M. A. (2007). Digitale kloof in Vlaanderen. Brussel: SVR.

Paulussen, S., Courtois, C., Vanwynsberghe, H., & Verdegem, P. (2011). Profielen van mediageletterdheid: Een exploratie van de digitale vaardigheden van burgers in Vlaanderen. In M. A. Moreas & J. Pickery (Eds.), *Mediageletterdheid in een digitale wereld*. Brussel: SVR.

Vandermotten, C., Manssal, P., Van Hamme, G., Kesteloot, C., Slegers, K., Vanden Boucke, L., et al. (2006). *Dynamische analyse van de buurten in moeilijkheden*. Brussel: POD Maatschappelijke Integratie.